

บทบาทและความสำคัญของบทสวดโองการภาคใต้

Roles and Importance of Southern Thai Chanting Verses

ชาญณรงค์ คงฉิม

Channarong Kongchim

คณะศึกษาศาสตร์ Faculty of Education

มหาวิทยาลัยทักษิณ Thaksin University

Corresponding author email: Channarong_jf@hotmail.com

Received: February 8, 2025 Revised: May 26, 2025 Accepted: May 26, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทสวดโองการในภาคใต้ ในประเด็นบทบาทและความสำคัญของบทสวดโองการภาคใต้ โดยเก็บข้อมูลบทสวดโองการจำนวน 30 โองการ แบ่งเป็นบทสวดโองการที่บันทึกในหนังสือชุด 8 โองการ ที่บันทึกสมุดฝรั่งจำนวน 19 โองการ และที่จัดพิมพ์รวมเล่ม 3 โองการ แล้วสรุปผลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยสรุปว่าบทสวดโองการในภาคใต้ได้แสดงให้เห็นบทบาทและความสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทและความสำคัญในฐานะในการสร้างข้อตกลงร่วมกันทางสังคมที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา 2) บทบาทและความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติความเชื่อ โดยเฉพาะการสวดเพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เทพเจ้า ครู ฤาษี 3) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เนื้อหากล่าวถึงหัวข้อธรรมของพุทธศาสนาให้มาป้องกันภัย และให้มาช่วยเหลือ 4) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องต่อสู้/ต่อรองความเชื่อดั้งเดิม ที่เนื้อหาได้ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะคติเกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าปราสาทพระภูมิ และแนวคิดการบรรลुरुธรรม 5) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือสืบทอดภูมิปัญญาด้านการสวดโองการ 3 แบบ ได้แก่ การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งทางสายเลือดและมีไขสายเลือดแต่เป็นลูกศิษย์ที่สนใจ การสืบทอดในพิธีกรรมต่าง ๆ และการสืบทอดด้วยการพิมพ์เผยแพร่ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดพิมพ์มาบำรุงศาสนา

คำสำคัญ: บทบาทความสำคัญ, บทสวดโองการ, ภาคใต้

Abstract

This article aims to study the incantations in Southern Thailand, focusing on the roles and significance of these incantations. The data was collected from 30 verses, divided into three categories: 8 verses recorded in a "Buddh" book, 19 verses recorded in a Western-style notebook, and 3 verses published in a collected volume. The analysis was done using descriptive and analytical methods.

The research findings conclude that the chanting of mantras in the southern region demonstrates its role and significance in five aspects: 1) Its role and importance as a means of creating a social agreement that the people in the community practice and pass down through generations. 2) Its role and importance as a tool for transmitting beliefs, especially the chanting to invoke sacred beings such as deities, teachers, and hermits. 3) Its role and importance as a tool for communication with sacred beings, with the content focusing on Buddhist teachings, asking them to come and protect from harm and offer assistance. 4) Its role and importance as a means of negotiating and blending traditional beliefs, where the content integrates Buddhism with indigenous beliefs, particularly the idea of the Buddha subduing the powers of local deities and the concept of achieving enlightenment. 5) Its role and importance as a tool for transmitting wisdom in the chanting of mantras, through three methods: generational transmission (both through bloodlines and non-bloodline disciples who are interested), transmission through rituals, and transmission through printed materials aimed at supporting and promoting the religion.

Keywords: Roles and Significance, Chanting Verses, Southern Thai

1. บทนำ

โองการ เป็นบทสวดที่มีเนื้อหากล่าวถึงเทพเจ้า มีการใช้ฉันทลักษณ์แบบร้อย และกาพย์ซึ่งทางภาคใต้เรียกว่า “ราบ” ถือเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่กวีได้ประพันธ์ขึ้นตามภูมิปัญญาของคนที่สะสมมา โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา เทพเจ้า และสิ่งเหนือธรรมชาติ ความน่าสนใจของโองการ คือ การถูกนำมาใช้ในพิธีกรรม ซึ่งหากพิจารณาบทบาทของพิธีกรรม ในสังคมไทย ทำให้เห็นว่าพิธีกรรมที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่/ภูมิภาคจะมีความแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้พบว่าพิธีกรรม ยังมีส่วนหล่อหลอมและจรรโลงคนในสังคมให้เกิดตระหนักเห็นคุณค่า และความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นเครื่องเหนี่ยวจิตใจ เป็นเครื่องชี้แนะให้เข้าใจสาระของชีวิต เป็นเครื่องสร้างความสัมพันธ์ เป็นเครื่องควบคุมการประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อ และเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญงอกงามในสังคม (Mosikarat Th, 2005)

ตัวอย่างพิธีกรรมที่มีการนำบทสวดโองการมาใช้ มีทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีการจัดพิธีสวดบ้านพลีเรือน พื้นที่บางส่วนของจังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี โดยจัดทำขึ้นในชุมชนปีละครั้ง มีการนิมนต์ มาเจริญพระพุทธมนต์ และเชิญหมอไสยศาสตร์พื้นบ้านมาอ่านโองการ ซึ่งเชื่อว่าทำให้คนในชุมชนเกิดความผาสุกร่มเย็น และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหรือสายตระกูล เช่น มีการจัดพิธีไหว้ภูมิจำบ้านขึ้น เจ้าบ้านได้เชิญหมอไสยศาสตร์พื้นบ้านมาทำพิธีกรรม มีการอ่านโองการประกอบเครื่องบวงสรวงสังเวย

การประกอบพิธีกรรมจึงจำเป็นต้องใช้บทสวดโองการ Nuthong U. (1981) ได้นิยามบทสวดข้างต้นว่า “วรรณกรรมแหล่งสุดดี” โดยตัวบทมีลักษณะเป็น “โองการ” อุดม หนูทอง ได้รวบรวมศึกษาไว้ 3 กลุ่ม ข้อมูล คือ บทไหว้สี่สตี บทไหว้พระภูมิเจ้าที่ และบททำขวัญไว้เพียงเบื้องต้น จากการศึกษาพบว่าโองการมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ และร้อย ซึ่งเหมาะแก่การสวดแหล่ง ทำให้น้ำเสียงคล้ายการภาวนาหรือรำยมนตร์ ลักษณะของการอ่านโองการ ที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทร้อยนั้น จึงสอดคล้องกับการเรียกการอ่านโองการว่า “ร้อยโองการ” ซึ่งปรากฏแพร่หลายในสังคมท้องถิ่นของภาคใต้

ปัจจุบันการใช้โองการในพื้นที่ภาคใต้ พบว่ามีการใช้ในพิธีกรรม 3 ประเภท คือ 1) การสวดประกอบพิธีกรรมที่ใช้เครื่องเช่นสังเวย 2) การสวดเพื่อแก้อาถรรพ์ต่าง ๆ และ 3) การสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยผู้ที่สามารถสวด/ใช้โองการนั้นเป็นผู้ที่ได้ผ่านการเรียนรู้จากครูอาจารย์มาระยะหนึ่ง อาทิ กลุ่มหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ครูภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ หรือกลุ่มผู้นำใดกลุ่มหนึ่ง ที่จำเป็นต้องสวด/ร้อยโองการเพื่อใช้ในพิธีกรรมสำคัญ โดยบทสวดโองการนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้สวดให้ความเคารพ และหวงแหนยิ่ง

จากการเก็บข้อมูลพบว่า บทสวดโองการจึงเป็นเอกสารที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถเข้าถึงได้เฉพาะบุคคล คือ กลุ่มของผู้ที่สวดได้หรือทายาทที่เก็บรักษาไว้เท่านั้น ในบทความนี้จึงเป็นการศึกษาบทสวดโองการที่เป็นรอยต่อจากการศึกษาของ Nuthong U. (1981) แต่ต่างสมัยกัน และบทสวดโองการที่นำมาศึกษาก็คงละบทสวด ผู้วิจัยรวบรวมไว้จำนวน บทสวดโองการจำนวน 30 โองการ ประกอบด้วย 1) บทสวดโองการในหนังสือชุด จำนวน 8 โองการ 2) บทสวดโองการในสมุดฝรั่งจำนวน จำนวน 19 โองการ และ 3) บทสวดโองการในยุศการพิมพ์ของภาคใต้ จำนวน 3 โองการ แต่กระนั้นก็ตามชื่อบทสวดนั้นในสังคมภาคใต้ อาจใช้ชื่อเหมือนกัน และบทสวดมีเนื้อหาลักษณะคล้ายคลึงกันหลายสำนวน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทและความสำคัญของบทสวดโองการภาคใต้

3. ระเบียบวิธีวิจัย

บทสวดโองการจำนวน 30 โองการ ในพื้นที่ภาคใต้ จากพื้นที่ 7 จังหวัดภาคใต้ คือ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง กระบี่ พัทลุง สงขลา และนราธิวาส ประกอบด้วย บทสวดโองการในหนังสือชุด จำนวน 8 โองการ บทสวดโองการในสมุดฝรั่งจำนวน จำนวน 19 โองการ และบทสวดโองการในยุศการพิมพ์ของภาคใต้ จำนวน 3 โองการ ประกอบด้วย

- 1) โองการพระไพล่ สำนวนนาย น. อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 2) บททำขวัญ สำนวนนาย ถ. อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3) โองการขอที่พระกาฬ สำนวนนาย ถ. อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 4) โองการดวงใจพระศรีอารีย์ สำนวนนาย ถ. อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 5) โองการนางกวก สำนวนนาย ถ. อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 6) โองการปลุกกายา สำนวนนาย ล. อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 7) โองการเสกน้ำล้างหน้า สำนวนนาย ล. อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 8) โองการขับผี สำนวนจากหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 9) บทเชิญครูไหว้ครู สำนวนพระ ม. วัดนิคมประทีป อำเภอเมือง จังหวัดตรัง
- 10) บทสรรเสริญ สำนวนหมอ ป. อำเภอเมือง จังหวัดตรัง
- 11) สูตรทำน้ำมันต์ สำนวนหมอ ป. อำเภอเมือง จังหวัดตรัง
- 12) บทเชิญครู (1) สำนวนมโนราห์ ธ. อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่
- 13) บทเชิญครู (2) สำนวนมโนราห์ ธ. อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่
- 14) บทยกกรวันทา ฉบับวัดทรายขาว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- 15) บทเชิญครู สำนวนมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- 16) บทไหว้สัสดีใหญ่ สำนวนมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- 17) บทไหว้เจ้าที่ สำนวนพระอธิการ ค. วัดเจริญราษฎร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- 18) บทไหว้นางธรณี สำนวนพระอธิการ ค. วัดเจริญราษฎร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- 19) พระมหาโองการพระมหาเถน สำนวนวัดธรรมประดิษฐ์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
- 20) บทไหว้ภูมิเจ้าที่ สำนวนวัดธรรมประดิษฐ์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
- 21) โองการทำน้ำมันต์พิสดาร สำนวนวัดธรรมประดิษฐ์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
- 22) โองการหมอดำแหง สำนวนวัดปลักหนูเหนือ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
- 23) โองการไหว้ภูมิ สำนวนหมอไสยศาสตร์ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
- 24) โองการสวดบ้าน ฉบับตีพิมพ์หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก จังหวัดสงขลา
- 25) โองการเชิญครู สำนวนวัดควนแพรกหา อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 26) โองการปลุกนางคงคา สำนวนวัดควนแพรกหา อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 27) โองการปู่เจ้าสมิงพราย สำนวนวัดควนแพรกหา อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 28) โองการมหาเย็น สำนวนวัดควนแพรกหา อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 29) โองการเชิญเทวดาขับเชิญ สำนวนนาย ม. อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส
- 30) โองการพญากรูถฉบับพิมพ์ในหนังสือวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร

4. ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บทสวดโองการที่มีบทบาทและความสำคัญของบทสวดโองการภาคใต้ ใน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) บทบาทและความสำคัญในฐานะในการสร้างข้อตกลงร่วมกันทางสังคม 2) บทบาทและความสำคัญ ในฐานะเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติความเชื่อ 3) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 4) บทบาทและความสำคัญ ในฐานะเครื่องต่อสู้/ต่อรองความเชื่อดั้งเดิม และ 5) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือสืบทอดภูมิปัญญาด้านการสวดโองการ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

4.1 บทบาทและความสำคัญในฐานะในการสร้างข้อตกลงร่วมกันทางสังคม

จากการศึกษาวิเคราะห์บทสวดโองการในภาคใต้ พบว่าใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม 3 ประเภท คือ 1) การสวดประกอบพิธีกรรมที่ใช้เครื่องเช่นสังเวศ 2) การสวดเพื่อแก้อาถรรพณ์ต่าง ๆ และ 3) การสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งคนไทยภาคใต้เชื่อว่าเป็นบทสวดที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะว่าเนื้อหากล่าวถึงเทพเจ้าสูงสุดในศาสนา เทวดา อำนาจเหนือมนุษย์ โดยเฉพาะพรหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา เพราะเนื้อหาของบทสวดโองการนั้น กล่าวถึงเทพเจ้า 3 องค์เป็นหลัก (พระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหม) และเทวดาองค์สำคัญ ๆ ที่เชื่อว่าปกป้องรักษาหรือสถิตอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ เช่น พระอินทร์ ที่มีคำเรียกต่างกันออกไปในบทสวด อย่าง โกสี (โกสินทร์) ตรีเนตร (เรียกพระอิศวร บางครั้งเรียกพระอินทร์) หรือท้าวพันตา

บทสวดโองการจะกล่าวถึงการเชิญเทวดาที่สถิต ณ ที่ต่าง ๆ บนโลก และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นที่มีใช้เทวดา แต่ถูกยกให้มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น ต้นไพล ในบทสวดเรียกว่า “พระไพล” หรือ ต้นมะกรูด ในบทสวดเรียกว่า “พญากรูด” ตัวอย่างเทวดาที่ปรากฏในบทสวดโองการที่เชื่อว่าสถิต ณ ที่ต่าง ๆ ทำหน้าที่รักษาและสถิตตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น โองการ ไหว้ภูมิเจ้าที่ ความตอนหนึ่งว่า

*“ตายุค ยายบัดตาสีรีด ยายพุกโท ท่านนั้นเป็นตราฐุ รักษาอยู่ที่ไร่นา
นางเอี้ยและนางเอ้เป็นเจ้าที่แต่ก่อนมา”*
(บทไหว้เจ้าที่ สำนวนพระอธิการ ค. วัดเจริญราษฎร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา)

เช่นเดียวกับ “เจ้ากรุงพาลี” และ “บริวาร” คือ พระอิศวรนารายณ์และนางอุมาคะวัตตีที่ตายไปแล้ว โดยพระอินทร์เอาระดุกและกระเบื้องศิระตั้งฝังไว้ในดิน และตั้งให้เป็นเจ้าของแผ่นดินและผู้รักษาแผ่นดิน การประกอบพิธีกรรมใด ๆ ในพื้นที่ภาคใต้จึงมีการบูชาบริวารและเจ้ากรุงพาลี ปรากฏแพร่หลายในบทสวดโองการภาคใต้ เช่นเดียวกับ “พระเพ็ชฉลุกัน” เป็นเทวดาที่ปรากฏเฉพาะในท้องถิ่นภาคใต้ บ้างเรียกว่า “พระเวสหนุกัน” เข้าใจว่าเป็นพระวิษณุกรรม เป็นเทวดา ที่มีหน้าที่สร้างโลกและจักรวาล ตลอดทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเทวดาองค์ดังกล่าวปรากฏในตำนานสร้างโลกภาคใต้ ฉบับบ้านป่าลาม จังหวัดปัตตานี

ด้วยความเชื่อในโลกและสรรพสิ่งมีเทวดาคอยปกป้องรักษา เนื้อหาของบทสวดโองการจึงมีการกล่าวเชิญเชิญเทวดาที่สถิตอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ให้ลงมารับเครื่องบวงสรวงอยู่เสมอ โดยเฉพาะ “เจ้ากรุงพาลี” ที่เชื่อมาก่อนการมงคลใด ๆ เช่น “สร้างสะพาน ปูลูกศลา บวชพระ” จะต้องทำบัตรพลีเช่นแก่เจ้ากรุงพาลีก่อน

* ดูเพิ่มเติมในหนังสือวรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัตสร เล่ม 1

รูปที่ 1 เจ้าบ้านกำลังเซ่นน้ำที่บตรพลีในพิธีไหว้ภูมิขึ้นบ้านใหม่
ที่มา: ชาญณรงค์ คงฉิม (2567)

ความเชื่อเกี่ยวกับบตรพลี เป็นการเซ่นสรวงสังเวย ต้องประกอบด้วยเครื่องเซ่นคาวหวานใส่กระทง มีบตรหลายประเภท เช่น บตรเทวดา บตรพระเกตุ บตรสี่เหลี่ยม บตรสามเหลี่ยม หรือบตรคางหมู ใช้เซ่นกรุงพาลี หรือท้าวพลียักษ์เจ้า 3 โลก โดยความสำคัญของเจ้ากรุงพาลีนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายไว้ว่า ท้าวพาลีเคยครองโลกแล้วครั้งหนึ่ง และได้รับพระวิษณุเป็นเจ้าว่าจะได้ครองโลกอีกครั้งหนึ่งในอนาคต (Laosunthorn N., 1997) หนังสือเฉลิมไตรภพ กล่าวถึงกรุงพาลีไว้ว่า

เผยทวารอำมฤตวารี	ดื่บซึ่งอัคคี
ยักษ์ก็มีมวยวายปราณ	
ทื่บบาทบนบ่าสุรการ	จมลงบาดาล
ประทานชื่อกรุงพาลี	
สาปให้เฝ้าพื้นปถพี	เป็นพรรณภูตผี
อย่ามีอำนาจเดชา	
ใครทำตึกเรือนเคหา	สร้างสวนไร่นา
นคราปราสาทมนเทียร	
ภูฏีโบสถ์พิหารการเปรียญ	ดอกไม้รูปเทียน
กาบกล้วยทำบตรมมตรี	
ผักชำปลายำตามมี	เซ่นกรุงพาลี
สวัสดีอยู่สบาย	

(SasithonSuriya, 1999)

จากเนื้อหาในเฉลิมไตรภพข้างต้น กล่าวว่าเจ้ากรุงพาลีนั้นเป็นยักษ์ ที่พระอิศวรเหยียบให้จมดิน เกิดเป็นกรุงพาลี และกล่าวว่าหากใครจะปลูกเรือน ทำไร่นา สร้างปราสาท ภูฏี อุโบสถ ศาลาการเปรียญ ให้ทำบตรพลีด้วยกาบกล้วย 4 มุม เช่น แก่กรุงพาลีก่อนจึงได้อยู่อย่างสุขสบาย ซึ่งในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนเป็นการทำบตรด้วยใบเตยหนาม โดยเนื้อความในเฉลิมไตรภพ ปรากฏสอดคล้องกับท้าวเจ้าที่ ว่าจะต้องไหว้พระภูมิกรุงพาลีก่อนเป็นลำดับแรก ความว่า

“ชาวมุขยในสงสารสร้างสะพานปลูกศาลา บวชสงฆ์องค์ข้าไท พาบ่าวสาว
เข้าโรงครัน สวดเวียนเป็นอุบาทว์ สรรพการทุกสิ่งอันให้แต่งเครื่องพลีกันฯ”

(บทไหว้เจ้าที่สำนวนหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

จากตัวอย่างบทสวดโองการข้างต้น คำว่าให้แต่ง “เครื่องพลีกัน” หมายถึงให้จัดตั้งเครื่องบัตร์พลีถวายแก่พระภูมิ
ก่อนที่จะทำการมงคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสะพาน สร้างศาลา งานบวชพชาอุปสมบท การแต่งงานและ การสวดเวียน
แก้อาถรรพ์

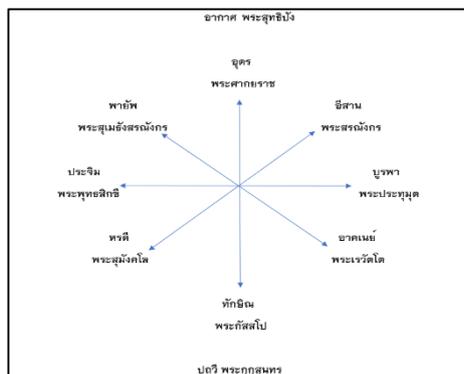
บทสวดโองการในพิธีกรรม จึงเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชนหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) ก่อนการประกอบกิจการใด ๆ
จำเป็นต้องทำพิธีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นลำดับแรก โดยเฉพาะการไหว้ภูมิเจ้าที่ 2) ก่อนจะสวดโองการใด ๆ จะต้องสวดบทเชิญครู
ก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคล และ 3) บทสวดโองการใช้จำเพาะพิธีกรรม เช่น บทไหว้สัสดี ใช้ไหว้ครูในพิธีกรรมโนราโรงครู
และพิธีกรรมอื่น ๆ ที่มีการไหว้ครู

4.2 บทบาทและความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติความเชื่อ

บทสวดโองการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทนมัสการทางพุทธศาสนา พบว่าจะมีการกล่าวถึงหลักธรรมหรือหัวข้อธรรม
ทางพุทธศาสนา เช่น บทยอกรวันทา และบทไหว้สัสดี จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระประจำทิศ พระประจำวัน และการเชิญพระ
มาเป็นเกาะคุ้มกันภัย พบว่าบทไหว้สัสดีมีการกล่าวถึงพระอรหันต์ 10 องค์ที่สถิตอยู่ทั้ง 10 ทิศ ดังนี้

ทิศบูรพา	พระประทุมุต	ทิศอาคเนย์	พระเรวัตโต
ทิศทักษิณ	พระกัสสป	ทิศเหนือ	พระสุเมธังกร
ทิศปัจฉิม	พระพุทธสิทธี	ทิศพายัพ	พระสุเมธังกร
ทิศอุดร	พระศากยราช	ทิศอีสาน	พระสรณังกร
ปลวี่	พระกุกุสุนทร	อากาศ	พระสุทธิโป

ผู้วิจัยได้จัดทำแผนผังเรื่องพระประจำทิศ ดังนี้

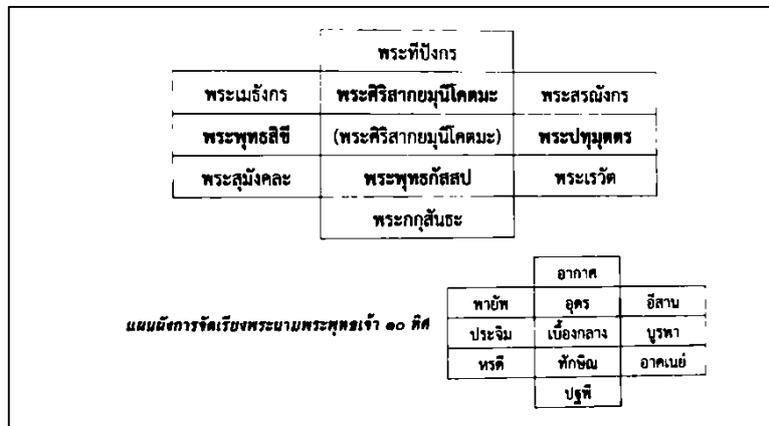

รูปที่ 2 พระประจำทิศในบทสวดโองการภาคใต้

ที่มา: ชาญณรงค์ คงฉิม (2567)

ความเชื่อเรื่องพระอรหันต์ทั้ง 10 ทิศดังกล่าว สอดคล้องกับคำไหว้พระธาตุนครศรีธรรมราชว่า “บุคคลผู้บูชา
พระพุทเจ้าเหล่านี้โดยชอบธรรมแล้ว โรคภัย ไข้เจ็บ ความเศร้าโศก จะไม่มี จะพบแต่ความเกษมสำราญ สมบูรณ์ด้วยสมบัติต่าง ๆ
ปราศจากทุกข์โศกโรคภัยต่าง ๆ ศัตรูทั้งหลายจะถูกขจัดออกไป...” (The Chant of Paying Homage to Phra That
Nakhon Si Thammarat, 2012)

ในหนังสือมหาพิชัยมณฑล: ความสืบเนื่องของบทพระพุทธรูปในสังคมไทย (2562) ได้อธิบายเรื่องคาถาพระพุทธรเจ้า 10 ทิศว่าเป็นบทสวดว่าด้วยการอัญเชิญคุณแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ มาประดิษฐานทิศทั้ง 10 โดยเวียนไปตามทักษิณาวัตร (The Fine Arts Department, 2019) ดังนี้

รูปที่ 3 การจัดเรียงพระนามพระพุทธรเจ้า 10 ทิศ
ที่มา: The Fine Arts Department, 2019

หากพิจารณาเปรียบเทียบบทสวดโองการภาคใต้กับคาถาพระเจ้า 10 ทิศ ในหนังสือมหาพิชัยมณฑลพบว่ามีความเหมือนกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งจะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะ ทิศอากาศ ในโองการภาคใต้ เรียกว่า ขณะที่หนังสือมหาพิชัยมณฑล เรียกว่า “พระที่ปึงกร” เป็นต้น

ขณะที่ “บทยอกรวันทา” มีการกล่าวถึงหัวข้อหลักธรรมของพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ ว่าเป็นผู้สร้างอวัยวะ 7 อย่างของมนุษย์ (ในบทสวดโองการใช้คำว่า “แต่ง”) และการสร้างนั้นกำเนิดขึ้นในแต่ละวันตั้งแต่วันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันเสาร์ ดังนี้

พระสังคาณี	สร้างจักขุ (ดวงตา)	วันอาทิตย์
พระวิภังค์	สร้างหู	วันจันทร์
พระธาตูกัดถา	สร้างจมูก	วันอังคาร
พระปัญญาธิ (บุคคลปัญญาธิ)	สร้างปาก	วันพุธ
พระกายวัตถุ	สร้างรูป (รูปร่าง)	วันพฤหัสบดี
พระยมก	สร้างจิตวิญญาณ	วันศุกร์
พระปัญฐาน	สร้างชีวิต	วันเสาร์

นอกจากนี้ใน “บทเชิญครู” และ “บทยอกรวันทา” ได้กล่าวถึงอักขระ 5 ตัว คือ นะ โม พุท ธา ยะ มาประจำอยู่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ซึ่งหมายถึง พระพุทธรเจ้า 5 พระองค์เป็นหัวใจของพระคาถา (Plonkaewkas A., Thosakorn Ch., 2018) โดยพระเจ้า 5 พระองค์ ปรากฏเป็นความเชื่อว่าเป็น พระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ ในภัทรกัป หรือกัปปัจจุบันของพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระกุกสูนโรพุทธรเจ้า พระโกนาคมนโพุทธรเจ้า พระกัสสปพุทธรเจ้า พระโคตมพุทธรเจ้า และพระศรีอาริยมตไตรย การนำ นะโมพุทธาเย มาใช้ในบทสวด คือ การเชิญมาสถิตบนอวัยวะ เพื่อเสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้สวด ความว่า

นะ โม พุท ธา ยะ นะสุวรรณภาโลเจวะ พระกุกุสนโธ พระงามเหมือนรัศมีสี
ทองนพคุณ ขอเชิญพระพุทธรองค์จเสด็จมารักษาข้าในจักขุขวา โมกาโลมนิโฆตะกังโม
พระพุทธรองค์จเสด็จมารักษาข้าในจักขุซ้าย พุทธกาโรสังตะเมวะจะ พุทธพุทธกัสบ
พระงามเหมือนรัศมีหอยสังข์ ขอเชิญพระพุทธรองค์ เสด็จมารักษาข้าอยู่ในโสตทั้งสอง ธากา
โรสังสุริยงเอกะ ทาพระสะหมุหะโคตม พระงามเหมือนดังรัศมีสีพระอาทิตย์ ขอเชิญพระ
พุทธรองค์เสด็จมารักษาข้าอยู่ในนาภี ยะกาโลสังชังกะเว ยะพระศรีอะริยะเมตตริย
พระงามเหมือนดังรัศมีสีหอยสังข์ ขอเชิญพระพุทธรองค์มารักษาข้าที่หน้าผาก เชิญโสตตะ
ตั้งปัตตะนะโมพุทธาเยฯ

(โครงการเชิญครู สำนักวัดควนแพรกหา อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง)

ลักษณะการใช้ คาถา “นะโมพุทธาเย” ในโครงการข้างต้น มีปรากฏแพร่หลายในโครงการคาถาในสังคมภาคใต้
ในลักษณะที่เป็นคาถาสั้น ๆ สำหรับภาวนาที่ใช้ในโอกาสต่าง ๆ ตัวอย่าง โครงการพระเจ้านอโม ซึ่งใช้ในการผูกมัดสิ่งต่าง ๆ เช่น
สายสิญจน์ ว่า “นะ ผูก โม มัด พุท รัต ธา ริง ยะ กริง โสธาเย พุทธะรัตนัง ธัมมะรัตนัง สังฆะรัตนัง” (Kongmueanpet KL,
2013)

กล่าวได้ว่าการนำคติพระเจ้า 5 พระองค์ หรือหัวข้อพระอภิธรรมมาประพันธ์ในบทสวดโครงการ มีนัยแฝงเกี่ยวกับการ
การเพิ่มพูนฐานะภาพให้แก่บทสวดโครงการที่เป็นภาษาไทย ซึ่งต่างจากบทสวดสวดภาษาบาลีที่เน้นไปที่บทพระพุทธรมนตร์ต่าง ๆ
ใน 12 ตำนาน เนื้อหาของบทสวดโครงการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์และหัวข้ออภิธรรม จัดว่าเป็นโครงการ
ตามคติพุทธ คือ การนำความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไปปะปนกับคติพราหมณ์ โดยถือว่าพุทธศาสนามีพูนฐานะภาพเหนืออำนาจใจ
และบางโครงการมีเนื้อเฉพาะทางพุทธโดยตรง (Kongmueanpet KL., 2004) เช่น โครงการพญากรูด ความตอนหนึ่งว่า

พระพุทธเจ้าท่านจึงจะให้กู้แก่พรหมบังเกิดมนุสส์ทั้งหลาย พระอิศวรก็
มาแต่งข้างซ้าย พระนารายณ์ก็มาแต่งข้างขวา เกิดปฐมมัง พระคาถาประจำร่าง
พระอภิธรรมทั้งเจ็ดพระคัมภีร์มาแต่งจัดแต่งใจ...

(โครงการพญากรูด)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยมองว่าบทสวดโครงการมีความเชื่อจากแม่บทใหญ่คือพุทธศาสนา เนื้อหาของบทสวด
จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และในอนาคต การสวดโครงการนอกจากจะเพิ่มพูนฐานะภาพแล้ว
เชื่อว่าเป็นสิริมงคลและเป็นเกราะคุ้มภัยให้แก่ผู้สวดได้

4.3 บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากการพิจารณาบทสวดโครงการ ที่เป็นบทไหว้ครู และบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแก้คุณไสยหรืออาถรรพ์ต่าง ๆ
พบว่า เนื้อหาเป็นการกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตอนต้น แล้วกล่าวอ้างต่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวดาเหล่านั้นได้มาในพิธี
เพื่อความเป็นมงคล และบางบทสวดมีการกล่าวอ้างว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้มอบสิทธิให้แก่ผู้สวด ได้มีอำนาจในประกอบพิธีและ
กำจัดสิ่งชั่วร้ายหรืออาถรรพ์ต่าง ๆ ดังนี้

4.3.1 ครู ในบทสวดโครงการจะไม่ระบุชื่อว่าเป็นใครหรือมีที่มาอย่างไร แต่สันนิษฐานว่าอาจเป็นครูคนแรก
ตัวอย่าง บทเชิญครูไหว้ครู ความว่า

อ้างเชิญ**ครูตัน** เสด็จมาอย่าพัน จับเหนื่อเกศา ขอถวายข้าวตอก ทั้งดอกปทุมมา
ธูปเทียนชวาลา ตัวข้าแต่งถวาย หมากพลูจีบดับ ทุกสิ่งรองรับ คำนับเรียงราย ผัวชาวปลูลาด
เสื่อสาตปูถวาย **ครูข้าทั้งหลาย** อย่าได้อยู่นาน

(บทเชิญครูไหว้ครู สำนักนพพระ ม. วัดนิคมประทีป อำเภอเมือง จังหวัดตรัง)

จากตัวอย่างบทเชิญครูไหว้ครู พบคำว่า “ครูตัน” สันนิษฐานว่าเป็นครูคนแรก คือ เจ้าตำรับโองการนั้น ๆ และคำว่า “ครูทั้งหลาย” ที่บทสวดโองการอาจกล่าวถึงครูเจ้าสรพรวิชาต่าง ๆ เช่น ครูมนตรีคาถา ครูยา ครูช่าง และครูพักลักจำ

4.3.2 ครูเฒ่า ที่ปรากฏในบทสวดโองการหมายถึง “ปู่เจ้าสมิงพราย” ในบทเชิญครูความว่า

อ้างเชิญ**ครูเฒ่า ปู่เจ้าสมิงพราย** คุณครูทั้งหลาย อย่าได้แปะปน อ้างเชิญ**ครูเฒ่า**
ครูท้าวเจ้ามนต์ อย่างได้แปะปน ชักชวนกันมา อ้างเชิญ**ครูเฒ่า** ครูท้าวเจ้ายา ชักชวนกันมา
เร่งรีบโดยไว กันทุกซกกันโคก กันโรคกันภัย อันตรายใดใด ใ้หายไปด้วยเดชพระคุณครู (3 จบ)

(บทเชิญครู สำนักนพมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

เช่นเดียวกับ “โองการปู่เจ้าสมิงพราย” กล่าวว่า ปู่เจ้าสมิงพรายได้แต่งมนต์เอาไว้เพื่อแก้อาถรรพ์ต่าง ๆ ความตอนหนึ่งว่า

“โอมปู่เจ้าสมิงพราย แต่งมนต์นี้ไว้ ใ้ภูแก่คุณความแก่หนาม แก้วรูปซี่ผึ้ง
แก่ชั้นณรงค์ แก้วไม้เสียบและไม้ปักษ์ แก้วรูปยักษ์และรูปเสื่อ...”

(โองการปู่เจ้าสมิงพราย สำนักนพวัดควนแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง)

จากตัวอย่างข้างต้น “ปู่เจ้าสมิงพราย” ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตพระลอ เป็นผู้ที่เสนอให้พระเพื่อนพระแพง เพื่อให้พระลอหลงรัก โดยปู่เจ้าสมิงพรายนั้นมีลักษณะใบหน้าเป็นเสือลำตัวเป็นฤๅษี

4.3.3 พระฤๅษี จัดเป็นผู้ที่มีวิชาอาคมอีกจำพวกหนึ่งที่บำเพ็ญบารมีจนสำเร็จวิชาด้านต่าง ๆ ในบทสวดโองการ กล่าวถึง ฤๅษีชื่อว่า “ฤๅษีมุณี” ว่าเป็นผู้แต่งมนตร์ขึ้น ตัวอย่างในโองการขับผี ความว่า

โอมลิตธิการ ชัยชัย**พระฤๅษีมุณีท่านจึงขบพระโองการ** ดนนี้ไว้ใ้แก่ผู้ชื้อพระหนุมาน
ท่านจึงใ้ภูผลาญผีเสื้อแลปีศาจ ผีราชมารยา ผีบังผีบ้า ผีเดือนผีถ้ำ ผีน้ำผีท่า ผีโหดขมารยา ผีป่า
ผีไม้ ผีใบผีบ้า ผีตายมิตี ผีตายหม้ายญาติ ทั้งผีจะกละแลผีกล้าย ผีไหแลผีพร้อง ผีทั้งปวงลูเร่งหนี
ผีพี่แลผีน้อง ผีพวกพ้องอันอยู่รักษาที่บนเรือน ลูเร่งคลาสุเร่งเคลื่อนลงจากสถาน

(โองการขับผี ฉบับสำนักหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

จากตัวอย่างบทสวดโองการข้างต้น กล่าวว่าพระฤๅษีมุณีได้ “ขบ” (แต่ง) มนต์เอาไว้ ใ้แก่ภู (ผู้สวด) และผู้สวดได้สมมติตัวเองว่า “หนุมาน” ที่มีฤทธิ์ในการปราบ (ผลาญ) สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ

นอกจากนี้ ในบทสวดโองการอื่น ๆ เช่น โองการมหาเย็น กล่าวว่า “**พระอิศวรณราย** ทอจึงใ้ใ้ภู ตั้งฟ้าตั้งดิน
ตั้งพระอินทร์และพระพรหม ตั้งพระยมและกาล ตั้งพระจัตตุโลกบาดาล” (โองการมหาเย็น สำนักนพวัดควนแพรกหา
จังหวัดพัทลุง) ที่เป็นการใ้สิทธิ์แก่ผู้สวดประหนึ่งว่าเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์ต่าง ๆ

4.4 บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องต่อสู้/ต่อรองความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา

จากการพิจารณาบทสวดโองการ พบว่าเนื้อหาของบทสวดโองการมีการผสมผสานระหว่างโองการตามคติพราหมณ์ จะอ้างเทพเจ้าองค์สำคัญที่นับถือ เช่น พระอินทร์ พระพรหม พระยม พระกาล มากกล่าวในโองการเพื่อปราบอนุภาพสิ่งชั่วร้าย และโองการตามคติจะกล่าวถึงพุทธนามุภาพของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ หรือคำสอนว่ามีอำนาจเหนือสิ่งอื่นใด สามารถสรุปได้ดังนี้

4.4.1 พุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ที่ปรากฏในบทสวดโองการภาคใต้ โดยเฉพาะบทไหว้ภูมิ เนื้อหาได้ท้าวความเกี่ยวกับตอนที่พระพุทธเจ้าทรงชนะภูมิเจ้าที่ว่า

... ชักเชิญท้าวเทวารุงพาลี เมื่อแรกครั้งปฐมพระฤกษ์แจ้งแห่งมโน พระภูมิโม
ทั้ง 9 นายได้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ท้าวภูมินั้นโดยหมายอยู่หว่างกลางแผ่นดิน เมื่อสมเด็จพระ
พระชินสีห์ ขอที่แต่งสามอย่างแก่พระภูมิกรุงพาลี พระภูมิกรุงพาลีก็ยกถวาย ที่พระอย่างบาท
ได้สองอย่างครั้ง ออกไปถึงนอกฟ้าจักรวาล พระว่ามีพันนามว่าพวกสูงอยู่เทียมนี้หนา
อย่าลวงเข้าไปในแดนมนุษย์ ด้วยสัจจะวาจาว่าอย่าลวงล้าเข้าไป พระภูมิกรุงพาลีจึงรับคำ
พระโดยไว จึงนึกตรึกในใจว่าต่อแต่นี้ไปเราจักจน พวกสัตว์มันจึงทูลร้องตามยุบล ไม่ได้รับ
เครื่องบูชาจากชาวมุขชา ว่าข้าแต่พระองค์เอยจงคโทษได้โปรดปราน มุขชายในสงสาร
ทำสะพานปลุกศาลา ทำไร่นาปลูกเรือนใน บวชสงฆ์องค์ข้าไท พาบ่าวสาวเข้าโรงครัน
สวดเรือนเป็นอุบาวท์ สรรพการทุกสิ่งอัน ให้แต่เครื่องพลีกัน ถ้าตกแต่งขอให้ทำกิจ
จำเรียมผลดีกะหวาดคน ขอให้สวัสดิ์จึงมีชัยฯ

(บทไหว้ภูมิ ฉบับวัดธรรมประดิษฐ์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา)

จากตัวอย่างบทไหว้ภูมิข้างต้น หากพิจารณาในมุมมองของวรรณกรรม พบว่าตัวบทได้เกิดการปะทะสังสรรค์กัน ระหว่างตัวละครพระพุทธเจ้ากับพระภูมิ หมายถึงว่าพุทธศาสนานั้นได้เผยแผ่เข้ามาในดินแดน พุทธศาสนามีบทบาทหรืออิทธิพลเหนือกว่าความเชื่อดั้งเดิม จากบทสวดว่า “พระภูมิกรุงพาลีก็ยกถวาย” อาจหมายถึงการที่ความเชื่อดั้งเดิมได้พ่ายแพ้ให้แก่พุทธศาสนา แต่มิได้หมดสิ้นไปเสียทีเดียวเพราะ บทสวดกล่าวต่อ “หากมนุษย์ในสงสารทำสะพานปลุกศาลา...” หรือทำการใดให้ยกเครื่องเช่นถวายแก่พระภูมิกรุงพาลีก่อนเป็นลำดับแรก แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทยภาคใต้

ขณะที่หนังสือตำราโบราณและยาต่าง ๆ ของพระอธิการคล้าย อินทมน วัดเจริญราษฎร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้จัดพิมพ์ตำราโบราณไว้ ปีพิมพ์ ปี พ.ศ. 2497 ภายในมีโองการจำนวน 3 โองการ คือ โองการไหว้พระภูมิเจ้าที่ไร่-นา โองการขุนพราน และโองการแม่ซื้อ การจัดพิมพ์ครั้งนี้เพื่อนำเงินมาสร้างหนังสือพระเจ้า 500 ขาด ที่แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาพระนิพพานซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดของพุทธศาสนา ดังปรากฏในเนื้อหาของหนังสือ ความตอนหนึ่งว่า

อาณิสสจะบังเกิดแก่ท่านผู้สร้าง ให้พบทางวรรคสุดดี มนุษย์สมบัติ สวรรค์
สมบัติ ทุก ๆ ขาด อย่างน้อยตั้ง 500 ขาดทั้งเป็นवासนาอุปนิสัย เป็น
ปัจจัยให้เกิดนิพพานสมบัติ ในชาติสุดท้ายแน่นอน

(Indamano KL., 1954)

4.4.2 คติเรื่องการบรรลุธรรม พบว่ามีกรกล่าวถึงสิ่งที่เคารพสูงสุดของพุทธศาสนา นั่นคือ “พระรัตนตรัย” ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งมักปรากฏในเนื้อหาของบทสวดโองการ ตัวอย่างบทไหว้สี่สตี ความว่า

มือข้าทั้งสิบนิ้ว	ยกหว่างคิ้วเป็นสายสุด
ข้าไหว้คุณพระพุทธ	โปรดมนุษย์ให้พ้นกรรม
ข้าไหว้คุณพระธรรม	ช่วยชักนำมาบำพร
ข้าไหว้คุณพระสงฆ์	ท่านผู้ทรงศาสนา...

(บทไหว้สี่สตีใหญ่ สำนักมนโรรักษ์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

เช่นเดียวกับบทสรรเสริญ ที่ได้กล่าวถึงพระเป็นเจ้าในส่วนต้นของโองการ ความว่า

ข้าไหว้พระเป็นเจ้า	ทุกคำเข้าหัวแสนกลบ
ข้าไหว้ทั้งพระธรรม	อันมีค่าพิลาไล
ข้าไหว้ทั้งพระสงฆ์	อันท่านทรงพระวินัย...

(บทสรรเสริญ สำนักนหมอ ป. อำเภอเมือง จังหวัดตรัง)

คติเกี่ยวกับการบรรลุธรรมที่ปรากฏในบทสวดโองการนั้น พบว่ามีกรสอดแทรกในบทสวดด้วยเช่นกัน เช่น บทไหว้สี่สตี ที่มีเนื้อความในตอนท้ายว่า

เดชะข้าวันทา ขอปัญญามามากมาย ทำสิ่งใดให้ง่ายตาย ให้ลุถึงคำพระพุทอัง
พระธัมมัง พระสังฆัง พุทอังให้แจ้งเล่า ธัมมังเจ้าให้เร่งจำ สังฆังช่วยชักนำ ให้รุ่งสว่างสว่างแผ้ว
ให้ด้วยจิตขอข้าใสสว่างตั้งแสงแก้ว ส่องทะเลบูรโปร่งแล้ว แผ้วโง่เขลาเภาอวชิชา

(บทไหว้สี่สตีใหญ่ สำนักมนโรรักษ์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

จากตัวอย่างข้างต้น เนื้อหาของบทสวดมีลักษณะการขอพรให้แก่ผู้สวด ปรากฏในคำว่า “ขอปัญญามามากมาย” คำว่าปัญญาในทางพุทธศาสนานั้น หมายถึง การรู้แจ้งเห็นจริงที่สามารถขจัดอวิชชา หรือความไม่รู้แจ้ง ซึ่งหมายถึงไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 และคำว่า “ขอข้าใสสว่างตั้งแสงแก้ว” นั้นหมายถึง ดวงแก้ววิเคราะห์ของการเข้าถึงพระรัตนตรัยหรือการบรรลุธรรมนั่นเอง

4.5 บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือสืบทอดภูมิปัญญาด้านการสวดโองการ

การสืบทอดบทสวด ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญแสดงให้เห็นความเคารพ ความศรัทธา หรือวัฒนธรรมการบูชา การสืบทอดบทสวดมักจะเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นถัดไป ที่ผ่านการฝึกฝนต่อจากครูอาจารย์ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ การสืบทอดผ่านการสอนและการถ่ายทอดความรู้ ผู้เรียนรู้จำเป็นจะต้องสวดได้อย่างถูกต้อง และมีความเข้าใจในความหมายของบทสวด การสืบทอดบทสวดจึงเป็นกระบวนการสำคัญ ที่ไม่เพียงแต่รักษาความเชื่อ แต่ยังเป็นการสร้าง ความเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนและคนต่างช่วงวัยได้อย่างดี ลักษณะการสืบทอดที่พบจึงมี 3 แบบ ได้แก่ 1) การสืบทอดแบบรุ่นสู่รุ่น 2) การสืบทอดในพิธีกรรมต่าง ๆ และ 3) การสืบทอดด้วยการพิมพ์เผยแพร่ ดังนี้

4.5.1 การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ 1) สืบทอดทางสายเลือด เช่น รุ่นพ่อมารุ่นลูก และ 2) รุ่นที่ไม่มีสายเลือด อาจเป็นลูกศิษย์ที่สนใจ โดยผู้สนใจเรียนโองการมักจะเป็นเพศชาย ในบางพื้นที่ให้ความนิยมกับผู้ชายที่ผ่านการบรรพชาอุปสมบทแล้ว ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดแบบลายลักษณ์อักษร หรือแบบมุขปาฐะ จำเป็นจะต้องฝึกท่องจำให้มีทักษะความชำนาญ เพราะเชื่อว่า การเรียนโองการนั้นทำให้ตนเองมีวิชาความรู้ อนึ่งเรียนเพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัย หรือเรียนเพื่อให้รักษาเพื่อนมนุษย์ เมื่อเกิดความเชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรม ในระยะแรกอาจติดตามครูอาจารย์ไปประกอบพิธีกรรมตามที่ต่าง ๆ จนสามารถประกอบพิธีกรรมด้วยตนเองได้ ในระยะต่อมาบุคคลกลุ่มนี้ถือเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติชอบจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เพราะโดยเชื่อว่าเป็นบุคคลกลุ่มนี้สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้เป็นเทพเจ้า ผี หรือสิ่งไม่มีชีวิตได้

4.5.2 การสืบทอดในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมโนราโรงครูของภาคใต้ นั้น พบว่ามีการใช้โองการ “บทไหว้สี่สตีใหญ่” จะใช้สวดตอนที่มีการถวายเครื่องเช่นให้แก่ครูโนรา คำว่า “สี่สตี” หรือ สัตสเสตี สิวสตี หมายถึง พระสุรัสวดี พระภารตี พระมเหสีของพระพรหม ซึ่งตามตำนานเล่าว่า พระสุรัสวดีเป็นผู้ประทานอักษรหรือตัวอักษรให้แก่มนุษย์โลก (Pongpaiboon Su.,2004) โดยปรากฏในเนื้อหาของบทสวดโองการว่า

นะโมนมัสการ	องค์พระทรงญาณสัมปณู
พระไหว้ทั้งห้าองค์	พระชินสีห์ข้าหนอยอบังคม
ยอกรอรชูลี	พระสี่สตีคือหนอพระโพธิสัตว์เจ้า
มีลายศปรากฏยิ่ง	เชิญมาสิงตัวข้าพรา
ข้าน้อยขอเรียนอัด	เรียนตรัสพระคาถา
ศัตรูอย่ามีมา	จงวินาจิวินายสาย
สิทธิจำเหรินสุข	สรรพทุกขังเจ็ดหาย
ลามมาอย่าได้ขาดสาย	โอมลัทธิชัยสิทธิเม
มือข้าทั้งสิบนิ้ว	ยกหว่างคิ้วได้เอ
ตั้งนะโมพุทธาเย	ไหว้ยอยศพระศรีอารีย์
ข้าไหว้พระศรีอริยสงฆ์	แจ้งจางนนิรพาน
ไหว้ครูและอาจารย์	ท่านสั่งสอนตัวข้ามา
นะโมและกขอ	อภิลิธอ กก ก กา
กง กน กดรจนา	อีกอมเกย
และขอมไทย	มือข้าทั้งสิบนิ้ว
สอดหว่างคิ้ว	บได้เว้นท่ายองโย
ถัดแต่วันนี้ไป	ข้านี้ไซ้ยังไม่ลืมพระคุณครู
ข้าวดอกและดอกไม้	จัดเรียงรายมากหลายหมู่
รูปเทียนเขียนหมากพลู	กระแจะจวงจันทร์อันมากมี
ทุกสิ่งข้าแต่สรรพ	เครื่องสำหรับทั้งบายศรี
ไหว้ครูผู้ใจดี	ทั้งสั่งสอนตัวข้ามา...

(บทไหว้สี่สตีใหญ่ สำนักมนโนราห์บ้านทุ่งหวัง อำเภอมือง จังหวัดสงขลา)

จากตัวอย่างบทประพันธ์ข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่า บทสวดได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียน ซึ่งในอดีตกุลบุตรมีการเรียนพยัญชนะไทย “นะโมและกอกขอ อักลิตธอ กก ก กา กง กน กดรจนา อักอมเกย” และพยัญชนะ “ขอมไทย” ด้วยเหตุนี้อาจอนุมานได้ว่าคนไทยภาคใต้จึงได้เรียนรู้ทั้ง อักษรวิธีของภาษาไทยและภาษาขอม หากพิจารณา บทไหว้สัสดีในมิติของการขับร้องของคณะโนรา พบว่าได้นำบทไหว้สัสดีมาเป็นบทร้อง ว่า

ศรีศรีสัสดีเจ้าข้าเหย	เชิญท่านมาสิงตัวข้าหยา
ข้าน้อยเรียนอ้อต	จะขอเรียนทั้งตรัสพระคาถา
ศัตรูหมู่ร้ายอย่าได้มีมา	ขอจงวินาจวินายสาย
ศรีศรีจำเริญสุช	สรรพภัยทุกข์จงเหือดหาย
ลามมีมาอย่าได้ขาดสาย	โอมสรรพชัยสิทธิเม....

(บทร้องสัสดี สำนักนวมโนราห์บ้านทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา)

จากการพิจารณาเนื้อหาและสังเกตการณ์พิธีกรรมพบว่า หากคณะโนราใดมิได้สวดบทไหว้สัสดีอาจทำให้ครุหมอโนราไม่ได้รับเครื่องเซ่นบวงสรวงสรรพวงนั้น ๆ หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่า “ไม่ถึง” และทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนบของแต่ละคณะ และขึ้นอยู่กับความสบายใจของเจ้าภาพในการจัดพิธีกรรมครั้งนั้น ๆ ว่าสำเร็จแล้วหรือไม่

รูปที่ 2 ครุหมอโนราประทับทรงเพื่อรับเครื่องสังเวย ขณะที่โนราใหญ่กำลังสวดบทไหว้สัสดี
ที่มา: ชาญณรงค์ คงฉิม (2567)

ลักษณะการสืบทอดบทสวดโองการในพิธีกรรม จะเกิดผล 2 อย่าง คือ “ปลอย” หรือจะ “ปลอง” โดยพิธีเกี่ยวกับการบูชาด้วยเครื่องสังเวยใด ๆ ถ้าสำเร็จจะเรียกว่า “ปลอย” หรือปลดปลอย ใช้ได้ทั้ง “ขาดกัน” สำหรับการแก้บนด้วยเครื่องเซ่น โดยคำว่า “ปลอง” หรือ “ไม่ปลอย” เพราะไม่สำเร็จตามที่มุ่งหวัง อาจเกิดได้จาก 1) คน เพราะคนวิบัติ ใช้คำว่า “หราชิก” หรือ “หรากา” ในลักษณะเดียวกับการปราศิกของพระสงฆ์ แต่สำหรับฆราวาสนั้นอาจดูกันที่ศีล โดยเฉพาะศีลข้อที่ 3 ซึ่งทำการใด ๆ ไม่สำเร็จเพราะการประพติตัว เป็นต้น และ 2) อักขระ เวลา หรือสถานที่ เช่น ออกเสียงบทสวดโองการไม่ถูกต้อง หรือเกินเวลาในการประกอบพิธี หรือไม่ใช่ที่อันเหมาะสมหากทำไปก็ไม่เกิดคุณ ไม่เสมอตัว แต่กลับเป็นโทษมากกว่า

4.5.3 การสืบทอดด้วยการพิมพ์เผยแพร่ โดยเฉพาะหนังสือตำราโบราณและยาต่าง ๆ ของพระอธิการ ค. วัดเจริญราษฎร์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ปี พ.ศ. 2497 โรงพิมพ์สมบุญนิโอสถ สงขลา ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมบทสวดตำราต่าง ๆ ไว้ ประกอบด้วย โองการไหว้พระภูมิเจ้าที่ไร่-นา โองการขุนพราน สำหรับทำนํ้ามนต์แก้อาถรรพ์

โครงการแม่ซื้อ พิธีเกี่ยวกับศพ และตำรายา มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ วัตถุประสงค์เพื่อนำปัจจัยมาบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาเสนาะภายในวัด โดยผู้เขียนได้อธิบายว่า

*ขอให้ท่านผู้สนใจในเรื่องพิธี พึงศึกษาสำเหนียกเอาตามนี้ ข้าพเจ้าขอรับรองว่า
ความร้ายทั้งหลาย จะไม่เกิดมีแก่ท่านเลย มีแต่ความสวัสดิ์ทุกประการ*

(Indamano Kl., 1954)

จากข้อความข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความไม่หวังวิชาของผู้เผยแพร่ โดยมีเจตนาให้ญาติโยมผู้ที่สนใจได้สืบทอดวิชาของท่าน เพราะเพศบรรพชิตไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ การสืบทอดบทสวดโองการด้วยการพิมพ์นั้น จึงมีวัตถุประสงค์ชัดเจนในการเผยแพร่ โดยเฉพาะการนำรายได้มาบำรุงศาสนา

4.5.4 การสืบทอดและการดำรงอยู่ในพื้นที่วิจัย จากที่ได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้เห็นว่า ปัจจุบันบทสวดโองการมีฐานะเป็นเอกสารที่ถูกนำมาใช้งาน 2 ประเภทเท่านั้น คือ 1) เอกสารที่ได้รับ ความอนุเคราะห์จากกลุ่มบุคคล ได้แก่ หมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ครูภูมิปัญญาหรือผู้นำ พบว่าปัจจุบันโองการยังมีการจดจำเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนที่ใช้ในพิธีกรรมและการถ่ายทอดสู่รุ่นถัดไป และ 2) เอกสารที่ได้รับอนุเคราะห์จากหน่วยงาน โดยเฉพาะวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พบว่า เอกสารถูกเก็บรักษาไว้เพื่อการอนุรักษ์ต้นฉบับให้คงอยู่ บทสวดโองการมิได้ถูกนำมาใช้อ่าน/สวดแต่อย่างใด การใช้โองการในบริบทของหน่วยงานนั้นทำให้เห็นว่า บทสวดโองการมีความแพร่หลาย ผู้ที่สนใจทั่วไปสามารถใช้ศึกษาได้

5. สรุปผล

การศึกษาวิจัยนี้จึงเป็นเพียงการวิเคราะห์ด้วยบทเพียงบางส่วนของพื้นที่ภาคใต้ บางบทสวดในแต่ละพื้นที่ อาจมีหลายสำนวน และมีรายละเอียดเนื้อหาตลอดทั้งวัตถุประสงค์ของการสวดที่ต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ ผู้วิจัยรวบรวม บทสวดโองการ จำนวน 30 โองการ ได้รับมาจากหมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่เก็บรวบรวมไว้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในพื้นที่ยะลา โดยเฉพาะสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง กระบี่ พัทลุง สงขลา และนราธิวาส จำแนกเนื้อหาของบทสวดโองการออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ที่บันทึกในหนังสือชุด บันทึกในสมุดฝรั่ง และการนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือชุดการพิมพ์ของภาคใต้

ด้านเนื้อหาของบทสวดโองการ ได้แสดงให้เห็นบทบาทและความสำคัญ อย่างน้อย 5 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทและความสำคัญในฐานะในการสร้างข้อตกลงร่วมกันทางสังคม คนในสังคมนั้น ๆ ได้นำมาใช้โดยมีผู้สามารถในการสวดได้เป็นผู้นำทางความคิดและจิตวิญญาณ 2) บทบาทและความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือถ่ายทอดศรัทธาความเชื่อ โดยเฉพาะความคิดความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โลกและจักรวาล 3) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจของบุคคลในแต่ละช่วงวัยและเหตุการณ์ที่ประสบพบเจอ ส่งผลให้เกิดความสบายใจในการดำเนินชีวิต 4) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องต่อสู้/ต่อรองความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะประเด็นความขัดแย้งและการประนีประนอมระหว่างพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมในพื้นที่ และ 5) บทบาทและความสำคัญในฐานะเครื่องมือสืบทอดภูมิปัญญา ด้านการสวดโองการ ที่มุ่งเน้นเรื่องการเรียน อ่าน และท่องจำ โดยบทสวดโองการได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการบูชาที่เกี่ยวกับศาสนา เทพเจ้า และสิ่งเหนือธรรมชาติ การสวดโองการจึงเชื่อว่าเป็นบทที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะสวดเพื่อแก้อาถรรพณ์และเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อผู้สวดเอง

การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของบทสวดโองการในปัจจุบัน จากเอกสาร 3 กลุ่ม คือ หนังสือบุด สมุดฝรั่ง และหนังสือยุคการพิมพ์ ที่เชื่อว่ามีเนื้อหาศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถเข้าถึงได้จำเพาะบุคคล กล่าวคือ ผู้ครอบครองหรือทายาทของผู้สวด ได้แก่ หมอไสยศาสตร์พื้นบ้าน ครูอาวูโสที่มีความรู้ความสามารถในการอ่าน ซึ่งเรียกว่า “ร่ายโองการ” เพราะเนื้อหาของโองการส่วนใหญ่ประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์ประเภทร่ายโบราณในลักษณะส่งสัมผัสกันไปเรื่อย ๆ มีการสืบทอดในลักษณะมุขปาฐะและลายลักษณ์ ให้แก่ลูกศิษย์ แต่ยังไม่แพร่หลายในลักษณะการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม และบางส่วนถูกรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ของวัดหรือหอสมุดแห่งชาติ

6. ข้อเสนอแนะ

- 6.1 ศึกษาบทสวดโองการกับพิธีกรรมต่าง ๆ ของภาคใต้ เช่น พิธีกรรมโนราโรงครุ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพ หรือพิธีกรรมของโต๊ะคริม
- 6.2 ศึกษาวิจัยบทสวดโองการในพิธีกรรมในภูมิภาคอื่น ๆ ของไทย

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “บทสวดโองการ” ในวรรณกรรมพิธีกรรมภาคใต้ ได้รับทุนวิจัยอุดหนุนจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีงบประมาณ 2567

8. เอกสารอ้างอิง

- Indamano Kl. (1954). *Ancient Textbooks and Various Medicines*. Songkhla: Somboon Osot.
- Kongmuean-Petch Kl. (2004). *Identity and Dynamics of Literature in the Genres of Incantations, Magic, and Spells*. Southern Literature: A Literature Review. Bangkok: Office of the Thailand Research Fund.
- Kongmueanpet Kl. (2013). Likey Pa : Before the End of Rebana ' s Sound). *Journal of Humanities and Social Sciences, SRU*, 5(2),63-92.
- Laosunthorn N. (1997). *The Narai Scriptures: 20 Incarnations and Their Connection to the Thai People*. Bangkok: Mae Kamphang.
- Mosikarat Th. (2005). *Thai Traditions and Rituals. Thai Studies*. 3rd Edition. Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Nuthong U. (1981). *Eulogy Literature and Southern Blessing Chants*. Songkhla: Srinakharinwirot University, Southern Campus.
- SasithonSuriya. (1999). *Thai Literature Directory* . Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (public organization).
- Plonkaewkas A., Thosakorn Ch. (2018). A Study of the Text and Beliefs about the Great Charm Mantras of Master Urakin Viriyaburana. *Dhammathas Academic Journal*, 18(1), 13-22.
- Pongpaiboon Su. (2004). *Identity and Dynamics of Literature Related to Religious Philosophy*. Southern Literature: A Literature Review. Bangkok: Office of the Thailand Research Fund.
- The Chant of Paying Homage to Phra That Nakhon Si Thammarat. (2012). Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat National Library.
- The Fine Arts Department. (2019). *Mahathipamon: The Continuity of Buddhist Chants in Thai Society*. Bangkok: Fine Arts Department.